

Mesterházi Márton AZ ŐSBÚN

Amióta felnőtt szemmel nézem a világot, foglalkoztat az ősbún: az I. világháború. Időről időre, újra meg újra fölvetődik valami uszadékfa az információ-tengerből, ami elgondolkodtat, és elindít egy-egy asszociáció-sort.

Nem éppen arról, hogy másképp is történhetett volna. Bár másképp is történhetett volna. Akár. Még kevésbé arról, hogy kit terhel az erkölcsi felelősség az egészért, ki kezdte. Érdekesebbek a miértek és a hogyanok.

A hadviselő felek közül élesen kiválnak a nemzetek, amelyeket valamely sérelem vagy ambíció rántott a vérontásba. (Ellentétben azokkal, akik szívük szerint kimaradtak volna belőle.)

A sérelem mindig múltbeli háborús vereség.

Mind közül a legősibb a szerbeké: az 1389. június 28-i rigómezei csatavesztés, amely Dusán cár két-tenger-mosta birodalmának romlását, a szerb nemzeti függetlenség vesztét jelentette. A jelképes dátum köré az évszázadok során legendák rakódtak, például Milos Obilicsről, aki a csatavesztésért I. Murad szultán megölésével állt bosszút. Június 28. Szent Vitus napja, máig megünneplik a honfiak; groteszk módon a trónörökös-pár fatális szarajevói látogatása is ekkorra esett.

A nemzeti sérelemből logikusan fakad a nemzeti ambíció: helyreállítani (nem „megteremteni”, nem „létrehozni”) – ha nem is Dusán birodalmát, mert az Görögország jelentős részét is magában foglalta – minden szerbek egyesített birodalmát, Nagy-Szerbiát. Ezt a szerb királyság expressis verbis nem hirdette meg, de a nemzeti sajtó úton-útfélen harsogta, a tisztikar által szervezett félkatonai hálózat ügynökei (például Gavrilo Princip és különítménye) pedig az ország határain túl igyekeztek előkészíteni. Hiszen minden déli szláv szerb, legfőljebb az évszázados idegen (bolgár, osztrák, magyar) elnyomás, katolikus-mohamedán butítás miatt tévesen bosnyáknak, dalmátnak, horvátnak, vajdaságinak, szlovénnek, makedónnak véli magát. Nagy-Szerbia pedig – miután minden szomszédjától restitált egy jó darabot – tengeri kijáratot is szerezne.

A tengeri kijárat az orosz nemzeti sérelem és a vele egybefonódó nemzeti ambíció egyik fő motívuma. A geográfia keserves tréfája, hogy az orosz Fekete-tengernek nincs kijárata: mint fürdőkadát a dugó, lezárják a török szorosok. Logikus és könnyen kivihető ambíciónak tűnt, hogy az orosz flotta – a rogyadozó török tiltakozást letörve – szabadon kijusson a Földközi-tengerre. Ám az ambíció hübrisznek bizonyult: a török birodalom (meg a keleti gyarmati útvonalak) védelmében felállt (alapvetően) angol–francia koalíció a krími háborúban (1853–56)

súlyos vereséget mért az oroszokra. A hajdani ellenségeket utóbb összefűzte az antant; de a török szorosokra szomjazó orosz nemzeti ambíció – ha diplomáciai okokból nem is hangzottak – soha nem csillapult.

Vereség és ambíció Franciaország esetében is összefonódott, csak a sérelem volt frissebb és fájóbb az oroszokénál és szerbekénél. 1870–71-ben a francia hadsereg megalázó vereséget szenvedett a poroszoktól. A még megalázóbb béke értelmében Németország megszerezte Elzászt és Lotaringiát, ezen fölül ötmilliárd aranyfrank hadisarchoz jutott. A bosszú, a revans indulata ettől fogva meghatározta a francia nemzeti sajtót és a külpolitikát.

A sértettek és a kimaradni vágyók belerángatták egymást a háborúba.

Az Osztrák–Magyar Monarchia az utolsó kaland, Bosznia annektálása (1908) után csak arra vágyott, hogy békében hagyják; a sarajevói merénylet jelképes csapdájából viszont kívánatos kiutat hozhatott a háború. A Szerbiához intézett ultimátum (július 23.) kevés kétséget hagyott efelől.

Bár a szerbek hajlottak volna a föltételek elfogadására, Oroszország rántott egyet rajtuk: július 25-én megüzente, hogy fegyverrel támogatja őket a Monarchia ellen.

A Monarchia július 28-án megkönnyebbülten hadat üzent.

Az oroszok – ígéretükhöz híven – részlegesen mozgósítottak a Monarchiával közös határon. Ekkor Franciaország rántott egyet rajtuk: július 30-án általános mozgósítást rendeltek el, Németország ellen is.

A németek erre nem reagálhattak másképp: augusztus 1-én hadat üzentek Oroszországnak.

A brit kormány aznapi ülésén az európai (Franciaország melletti) intervenció ellen foglalt állást. (Bár a flotta harckészültségét megszavazta.)

Viszont Németország a kőbe vésett katonai doktrína értelmében nem az oroszok, hanem a franciák ellen indult meg augusztus 4-én, méghozzá Belgiumon keresztül – s így Nagy-Britanniát is belerántotta a háborúba.

A sértettek és a kimaradni vágyók úgy rángatták bele egymást a háborúba, mint egy gyöngé dzsúdó mérkőzésen: az ellenfelek vastag vászonkabátjuknál fogva húzzák-vonják egymást, és nemhogy a másik mozgását nem képesek irányítani, a maguk lépteinek sem urai.

A világháború iszonyatos volt, de olykor „szörnyű víg tragédia” is.

1914. június 28-án a felséges házaspárt kísérő biztonságiak parancsnoka a sarajevói vasútállomáson beszállt az egyik protokoll-gépkocsiba, az alakulatot pedig otthagya vakarózni. A küldöttség a város közepén nyitott kocsikban haladt, a széles Ferenc József utcán lelkes tömeg tolongott, de katonák nem álltak sorfalat. Nem véletlen, hogy az egyik terrorista, Nedeljko Čabrinović elhajíthatta kézigránáját; véletlen, hogy csak egyetlen embert sebesített meg.

Az ünnepi fogadás után elhatározták, hogy az eredeti tervtől eltérően nem a Nemzeti Múzeumba mennek, hanem meglátogatják a sebesült katonatisztet, Erik von Merizzi ezredest. Csak a sofőröknek felejtettek el szólni, akik nem kanyarodtak le a Ferenc József utcáról a helyőrségi kórház felé. Aztán persze megálltak, s elindultak vissza: mivel a gépkocsikban nem volt rükverc, emberi erővel.

Ekkor lőtt Gavrilo Princip.

A július 7-i koronatanácson döntöttek a Szerbiához intézendő ultimátum alapelveiről; a többször átdolgozott végleges szöveget a 19-i koronatanács fogadta el azzal a megkötéssel, hogy 23-ig (amíg Poincaré, a francia miniszterelnök haza nem tér a cárnál tett látogatásáról) tilos nyilvánosságra hozni, nehogy fölkészülhessenek az ellenpropagandára. Az ultimátum vázlata azonban a római nagykövetség közvetítésével már 11-én Szentpétervárra került; 16-án az alapelveket egy veterán osztrák diplomata is kifecsegte orosz kollégájának.

A július 7-i koronatanácson az ultimátum nyomában indítandó hadműveletekről is döntöttek. Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök ismertette a hadműveleti tervet. Fölmerült az orosz beavatkozás eshetősége, de mint valószínűtlen elvetették; ha mégis bekövetkeznék, a szerb határon koncentrált haderő átcsoportosításával akarták megoldani a problémát.

Mint tudjuk, Oroszország beavatkozott. Az átcsoportosított haderő egy hónapon belül háromszázötvenezer katonáját vesztette el.

Mindebből – akár az egész I. világháborúból – levonható mai tanulság nincs.

Az, hogy Nagy-Szerbia szelleme nem oly rég több százezer áldozatot produkált, és ma is él némely szerb szívekben; hogy a földközi-tengeri kijárat felszabadítása ma is Oroszország nemzeti ambíciója: nem bizonyít semmit.

Más sérelmek, más ambíciók fűtik az ismerős szereplőket. De fűtik őket.

Nincsenek tisztában önmagukkal, s a véletlenen múlik, hogy az örök héják és galambok közül melyik csoportosulás milyen hányadát birtokolja a hatalomnak. Még kevésbé ismerik a szereplők egymást, hiába elemzik kommunikációjukat a legmodernebb számítógépes technikával, hiába fürkészik barátaikat-ellenségeiket kremlinológiai és titkosszolgálati módszerekkel.

A biztonsági szolgálatok sokat fejlődtek. A merénylők se keveset. Színre léptek új, ismeretlen, olykor baljós szereplők. A haditechnika mindeközben – mint mondani szokás – rohamtempóban fejlődik.

Az ősbűn ismételhető és ismétlődik is.

**kép | ww1blog.osborneink.com, upload.wikimedia.org, nationalarchives.gov.uk
film | filmhiradokonline.hu**